

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI VÄLJAANNE

Vastutav peatoimetaja: **H. B. Rahamägi**

Ajakirja toimkond: H. B. Rahamägi (esimees), J. Kõpp, O. Sild,
S. Aaslava, J. Sellio, E. Teppan, K. Valdmann (asjaajaja)

Sisukord:

	lk.
H. B. Rahamägi: Saatesõna	1—2
J. Kõpp: Kiriku ja riigi vahekorra korraldamise põhimõtted	2—8
O. Sild: Ristikiriku suhtumise põhijooni noorsoo kasvatusesele ja hoo- lekandele kirikuloos	8—16
H. K. Erviõ: Narva eesti kogudus Rootsi valitsuse ajal	16—19
H. Kasak: „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilmavaade	19—28
Varia: Meie ajakirja nimi. III balti teoloogide konverents. Akadee- milise Usuteadlaste Seltsi korraline aastakoosolek.	29—30
Usuteadusliku Oskussõnade Komisjoni tööst	31—32

Tartus, 1933

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI VÄLJAANNE

Vastutav toimetaja: H. B. RAHAMÄGI

Ajakirja toimkond: H. B. RAHAMÄGI (esimees),
J. KÕPP, O. SILD, S. AASLAVA, J. SELLIOV,
E. TEPPAN, K. VALDMANN (asjaajaja)

V. AASTAKÄIK
1933. a.

TARTU, 1933
AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

USUTADUSLINE AJAKIRI

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

RAHVAARVAMISE KOGUMISE KÄSI RAAMAT

Usuteaduslise Ajakirja

viienda (1933. a.) aastakäigu

SISU.

Aunver, J. — Jutluste kogu „Kristuse kiri“	118—120
Erviö, H. K. — Narva eesti kogudus Rootsi valitsuse ajal	16—19, 49—51, 81—89
„ Piiskopp Jaakko Gummerus †	116—117
Kasak, H. — „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilmavaade .	19— 23
Kõpp, J. — Kiriku ja riigi vahekorra korraldamise põhimõtted .	2— 8
Masing, H. — צדקה (Sədəka) ja צדק (sedek) psalmides 89—94, 104—116	
„ — Jutlus Ülikooli aastapäevaks 1. XII. 1933.	117—119
O., E. — Oxfordiliikumisest	69— 73
Peets, H. — Püha Gertrudi kabel Tallinnas	74— 81
Rahamägi, H. B. — Saatesõna	1— 2
„ — Eesti piiskopp Jakob Kukk †. In memoriam	65— 69
„ — Martin Luteri 450. a. sünnipäeva puhul	97— 98
„ — Usuteaduskonna elust ja tööst	52— 56
Selliow, J. — Akadeemiline Usuteadlaste Selts	56— 62
S., J. — Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi tegevusest 1933. a. I semestril	93— 95
Sild, O. — Ristikiriku suhtumise põhijooni noorsoo kasvatusel ja hoolekandele kirikuloos	8—16, 40—48
S., O. — Kirikuloo viimane sõna	122—126
Tennmann, E. — Usuteaduskonna likvideerimine psühoana- lüütilistel põhjustel	98—104
Teppan, E. S. — Kirik rahvusliku probleemina	33— 40
T., E. S. — Usuteadusliku Oskussõnade komisjoni tööst	31— 32
Varia. — O. S. Meie ajakirja nimi. — H. B. Rahamägi, III balti teoloogide konverents. — H. B. R., Akadee- milise Usuteadlaste Seltsi korraline aastakoosolek	29— 30
„ H. B. R. Lühikesi teateid usuteaduskonna kohta. — H. B. R. Uusi raamatuid	95— 96
Usuteaduslikud oskussõnad	63—64, 127—128

Lisavihk nr. 4. Eisen, M. J. Vändra Tõnn, 1932. a.
teadete valgustusel.

„ nr. 5. Masing, Hugo. Anatoti prohvet.

Toimetusele saadetud kirjandus 32

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav peatoimetaja: H. B. Rahamägi

V aastakäik**1933****№ 1**

Saatesõna.

H. B. Rahamägi.

Selle numbriga algab „Usuteadusline Ajakiri“ oma viienda mat aastakäiku uue peremehe varju all. Ajakirja uueks väljaandjaks alates 1933. aasta esimesest numbrist on Akadeemiline Usuteadlaste Selts, mis on registreeritud Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli juures.

Usuteadusline Ajakiri alustas oma rändkäiku septembris 1926. a. Tartu Ülikooli Usuteaduskonna väljaandena. Seni on ilmunud neli aastakäiku ja kolm lisavihku. Esimeseks vastutavaks toimetajaks oli prof. O. Sild (I ja II aastakäik), teiseks prof. E. Tennmann (III ja IV aastakäik).

Usuteaduskond mõnesuguseil põhjuseil pidas otstarbekohaseks, et ajakirja edaspidiseks väljaandjaks oleks Akadeemiline Usuteadlaste Selts. Viimane moodustas 1933. a. esimesel semestril vastavalt oma Ülikooli Nõukogu poolt kinnitatud uuele põhikirjale „Ajakirja toimkonna“, kuhu kuuluvad peale õppejõudude ka asjast huvitatud usuteaduse üliõpilased, ja valis vastutava peatoimetaja. Toimkonnale anti koopteerimise õigus. Praegu kuuluvad toimkonda professorid J. Köpp, O. Sild, H. B. Rahamägi (esimees), õppeülesandetäitja S. Aaslava ja üliõpilased J. Sellio, E. S. Teppan, K. Waldmann (asjaajaja).

Akadeemiline Usuteadlaste Selts tahab jätkata Usuteadusline Ajakirja väljaandmist selles mõttes ja vaimus, milles ta asutati¹⁾. Pearõhu langetab seal juures toimetuse praegusaaja tähtsaile, akuutseile usu-elu küsimusile, tõstes neid teaduslikku valgusse. Eesti usuteadus peab leidma

¹⁾ Vaata O. Sild: „Omamaalise usuteadusline ajakirja ülesanne ja siht“, Usut. Ajak. 1926 nr. 1, lk. 1—6.

ajakirjas omale esinemiskoha. Toimetus ei taha koormata ajakirja nii kui nii piiratud lehekülgede arvu pikkade kirjutistega, vaid püüab neid esitada ka edaspidi lisavihkudega.

Loodame, et Usuteadusline Ajakiri jällegi head vastuvõtmist leiab oma endiste sõprade poolt ning võidab juure rohkesti uusi.

Ka siin, Usuteaduslise Ajakirja poolt alatud teekonna uuel jätkamisel, ütleme:

Quod Deus bene vertat!

Kiriku ja riigi vahekorra korraldamise põhimõtteid.

J. K õ p p.

(Usuteadlaste konverentsil Tartus 27. I. 1932. a. ettekantud kõne mõtteid.) ¹⁾

Kirik ja riik on suuremad ühiskondlikud korraldused, mis, ehkki nende liikmeskonna pikema aja kestel moodustavad samad isikud, ometi elavad kumbagi teatavates piirides oma elu. Katsed neid teine teisega täiesti ühte sulatada ei ole annud lõplikult soovitavaid tulemusi: ei ole suutnud jääda püsima suurejoonelisemadki püüded asetada riiki kirikusse (keskaeg), samuti ei ole saadud järjekindlalt teostada kiriku täielikku paigutamist riiki (riigikirik), ikkagi on jäänud teatavad alad, kus nii üks kui teine pretendeerib iseseisva otsustamise ja teotsemise õigusele ja võimalusele. Heites pilgu praegusele seisukorrale konstateerime tõsiasja, et ajaloolise arengu käigul on riigimõtte jäänud valitsevaks ning kirik on saanud riigis olevaks. Kirik asub riigis, nagu

¹⁾ Kirjandusest, kust ka võetud mõned andmed, mainitagu:

1. Th. Kaftan, Vier Kapitel von der Landeskirche. 1907.
2. K. Meyer, Kirche, Volk und Staat. 1915.
3. J. Steinbeck, Luther, die Kirche und wir. 1918.
4. K. Rieker, Zur Neugestaltung der protestantischen Kirchenverfassung in Deutschland. 1919.
5. Ph. Bachmann, Von Innen nach Aussen. Gedanken u. Vorschläge zu den Kirchenfragen der Gegenwart. 1919.
6. O. Dibelius, Staatsgrenzen und Kirchengrenzen. 1921.
7. E. W. Reichardt, Der Neubau der Thüringer evangelischen Kirche. 1922.
8. O. Dibelius, Das Jahrhundert der Kirche. 1927.
9. H. Frick, Romantik und Realismus im Kirchenbegriff. 1929.

palju teisigi asutisi; ometi moodustab ta nii oma liikmete arvult kui tegevuse laadilt, ulatuselt ja mõjult teguri, mida riik peab arvestama kui iseseisvat suurust oma ette. On sellepärast arusaadav, et vastastikuse vahekorra lahendamise küsimus omab mõlemate kohta suure tähtsuse. Vahekorra loomise aluseks on teadmine, et neil on teineteist tarvis. Riik vajab kirikut kui asutist, kes kasvatab kõlblat meelsust ja teguviisi, kohuse- ja vastutusetunnet, elukombete puhtust, aitab kannatajaid aineliselt ja hingeliselt, lepib sotsiaalseid vastolusid jne.; kirik vajab oma tegevuseks riigilt, kellele kuulub võim, kaitset ning võimalust taotleda oma sihte, täita oma ülesandeid, elada oma elu.

Vahekorra kujundamine riigi ja kiriku vahel teostub vastastikkuse alusel, misjuures tähtsat osa etendab üksteise hindamine. Endastmõistetavaks nõudmiseks riigi poolt on loomulikult, et kõik asutised riigis, nii ka kirik, peavad töötama 1) riiki ülesehitavalt, ning 2) kooskõlas riigi seadustega. Üldiselt ootab riik, et mõju, mis kirik avaldab riigi kodanikkudesse, oleks riigimõttele ja riigi olemasolule soodus nii olevikus kui tulevikus. Sellejuures esineb riik andes ja nõudes oma olule vastavalt peamiselt võimu- ja õigusekorraldusena.

Kirik nähtaval kujul on oma olult usu- ja armastuseühendus (osadus), seda ühendust ikka enam muuta tõsiasjaks on tema ülesanne. Seda ülesannet täidab kirik evangeeliumi kuulutamise ja selle tegeliku rakendamise läbi kristlikus armastuses. Oma ülesannet tahab kirik loomulikult täita oma olu kohaselt täiesti iseseisvalt, iseennast valitsedes ja määrates oma põhimõtete ja sisemiste seaduste järele. Selle juures ootab ta riigilt, et see ei takistaks usu ja armastuse ühenduse teostamist evangeeliumi kuulutamise, saakramentide talitamise, armastusetöö tegemise läbi, vaid selle vastu seda soodustaks. Edasi ootab kirik, et riik looks vajalikud tingimused kristliku mõtte- ja eluviisi kasvatamisele noorsoo keskel, eriti usuõpetuse otstarbekohase korraldamise läbi koolis, samuti võimaldaks usuõpetajate ja kiriku kui rahva valdava osa koonduse ametikandjate ettevalmistamist.

Riigi ja kiriku vahekorra tegelikke vorme käsitledes jätame kõrvale riigikiriku kuju, kus kirik pea täiesti kaotab iseseisvuse sisemisiski asjus ning vaatlеме mõlemaid kui iseseisvaid suurusi. Peaküsimus on siin: kas riik kohtleb kirikut kui seltsi, alistades teda kõigis asjus samadele seadustele, mis maksavad kõigi teiste seltside kohta riigis, või loovutab ta kirikule avalikõigusliku

asutise ehk korporatsiooni laadi ja seisundi, nagu seda omavad kogukonnad, maakonnad. Esimesel korral omandaks kirik võib olla sisemises elus suurema vabaduse ja iseseisvuse, teine tähendaks aga kiriku kõrgemat hinnangut riigi poolt ning kindlustaks mitmeti rohkem tema tegevust, kuigi ta toob kaasa mõningaid kitsendusi; sellepärast eelistatakse seda viimasel ajal mitmel pool riigi ja kiriku vahekorra korraldamisel. Ka meil on küsimus selles mõttes kõnele võetud ning sellepärast lubatagu mul sellekohasel soovil selle küsimuse juures pilguks peatuda. Mis tähendab see õiguslikult ning tegelikult, et kirik on avalikõiguslik asutis (korporatsioon)? Kõige pealt üks näide selle kohta, kuidas seda mõistet tegelikult on rakendatud, nimelt Baseli-linna kantoni riigi ja kiriku vahekorra korraldusest riigi ja kiriku lahutamise puhul 1910. a. Kantoni põhikorra järele omavad reformeeritud ja kristlik-katoliikne kirik avalikõigusliku isiksuse. Nad korraldavad oma olukorda ise, vajavad aga oma põhikorrale ja üldistele määrustele valitsusenõukogu luba. Selle loa andmine eeldab a) et kiriklik organisatsioon seisab demokraatlikul alusel ning eriti kindlustab seaduseandliste asutiste, koguduse-eestseisuste ja vaimulikkude valimist hääleõiguslike liikmete läbi, b) et igat vastavasse konfessiooni kuuluvat kantoni elanikku, kes ise teadlikult ei ole välja astunud, tunnustatakse kiriku liikmeks, c) et vähemuste tarviduste rahuldamiseks antakse sünnis tegevuse vabadus ja d) et peetakse silmas nii Liidu kui kantoni põhikordade määrusi ning nende teostamiseks antud riigiseadusi. Edasi üteldakse, et kirikud valitsevad oma varandust iseseisvalt valitsusenõukogu järelvalve all, on õigustatud võtma oma liikmeilt kultusemaks, kuid nende maksukorraldust käsitavad eeskirjad tulevad esitada valitsusenõukogule heakskiitmiseks. Riikliku loa andmise ja järelvalve rakendamisjuhtude, eelduste, maksvuse ja vormide ligem kord eelolevate põhimääruste piirides korraldatakse riigiseadusega. Viimane järgneski 1911. a. Olemasolevatele teistelegi lahendamise katsetele vaatamata tekivad kiriku kui avalikõigusliku asutise mõiste ligemal formuleerimisel mõningadki lahkarvamised ning vaidlused. Silmapaistvamatest katsetest kõnelolevat mõistet täpsamalt pretsiseerida mainitagu siin vaid Berliini kirikuõiguse professori Dr. D. Kahl'i oma: Kirik on asutis (korporatsioon), mis oma avaliku tähtsuse tõttu seisab riigi kaitse ja erilise valve all. See kaitse ja valve teostub selles, et riik 1) annab kirikule tema liikmete suhtes teatavad õigused,

nagu maksustamiseõiguse ja distsiplinaarvõimu; 2) kiriku organid omavad avalikkude organite seisundi nagu kogukonna ja maakonna organid; 3) tema põhikord kuulub avalikusse õigusse; 4) temal on oma erilised tuluallikad; 5) riik annab kirikule võimu distsiplinaarotsuste täidesaatmiseks. Vastutasuna teostab aga riik kiriku üle õige intensiivset järelvalvet (jus circa sacra) selle tähenduse pärast, mis kirikul on avaliku asutisena. Nagu tähendatud, ei ole kõnelolev mõiste veel mitte küllaldaselt täpsustatud ning sellepärast näeme tema tegelikul rakendamisel üksikküsimustes mõningaidki erinevusi.

Eestis on kiriku ja riigi lahutamisel Eesti Vabariigi põhi-seaduse ja „usuühingute ja nende liitude seadusega“ (1925. a.) loodud alused ja tingimused kiriku tegevusele. Vastavate põhja-paneivate määruste sisu on kokkuvõtlikult järgmine:

Eestis on 1) usu- ja kultusevabadus, 2) usuühingute asutamise ja nende liitumise vabadus, 3) usuühingute ja nende liitude üheõiguslikkus; 4) usuühingud ja nende liidud omavad juriidilise isiku õigused; neil on 5) enesemääramise ja valitsemise õigus, samuti 6) oma liikmete maksustamise õigus usuliste talituste- ning liikmemaksu näol; nemad võivad 7) takistamatult teotseda nii kaua kui nende tegevus ei ole vastolus avaliku korraga või kõlb-lusega. Viimaks on mainitav, et riik on jätnud kirikutele nende senised varandusedki, kuigi mitte täielikult endises ulatuses (kirikumaad).

Kõige selle vahekorra peale vaatamata, mis vastavate põhi-määrustega loodud, on alatasa arenevas elus ilmnenud mõningad tegelikud asjaolud, mis näitavad, et siin ikkagi veel on lünki, mis vajaksid täitmist, samuti nagu on üles kerkinud küsimusi, mis ootavad lahendust. On selge, et kui on kindlaks kujunenud vajadus kiriku ja riigi vahekorda edasi arendada, selgemalt ja täpsamalt üksikasjus pretsiseerida, siis tuleb kirikul seda ka taotleda. Selle juures tuleb aga enesele aru anda, missugustel alustel ja millises ulatuses seda teha. Selleks selgitame kõigepealt kirikupoliitikat põhimõttelikust seisukohast. Kui meie poliitika all üldisemas mõttes mõistame seda teotsemist avalikus elus, mille sihiks on riikliku võimu ja elu säilitamine ning edasiarendamine sees- ja väljaspool, siis küsime, milline peaks olema ning võiks olla kiriku kui asutise poliitika. Vastuse otsimisel tuleb silmas pidada järgmisi tõsiasju ning lähtekohti:

1. Kiriku kandjaks on Jumala abi kõrval tema enese sisemine jõud ning tublidus, aga mitte väline, füüsiline võim. Sellepärast tuleb kiriku tugevust näha elavas, intensiivses usuelus, kristlikus kasvatuses, armastusetöös, kirikuliikmete eetilise taseme kõrguses. Kui see kõik olemas, siis võib kirik väliseltki olla tugev, ei ole seda mitte, siis ei aita ka kõik toed ning võimuvahendid midagi. Sellepärast on „kirikupoliitika“ aluseks evangeelses mõttes nõue: ise olla ning ikka enam tõusta oma seisukorra kõrgusele, et täita esijoones Jumalalt saadud ülesannet ning kanda vastutust Jumala ees, aga teiselt poolt olla ka riiklikus organismis teguriks, keda hinnatakse ja tunnustatakse ja sellepärast ka kuulatakse. Nii võib kirik ajada ainult üht poliitikat, s. o. oma poliitikat, mis kooskõlas kiriku oluga. Kui kirik jääb oma otstarbete, ülesannete, töö juure, siis vastab ta kõige paremini oma kutsumisele. Sellepärast jäägu eemale kirikust igasugune välise võimu taotlemine ning enese maksmapanemine füüsilise jõuga, tungimine riigi asjadesse, riigipoliitiliste, majanduslikkude j. t. seesuguste küsimuste lahendamise püüded. Ajalugu näitab, et võimu taotlemine on kirikule alati tulnud kahjuks, sundides teda loovutama palju oma olulisest laadist, samuti nagu ei ole kirikule annud jäädavamat kasu toetumine välisele võimule oma tegevuse korraldamisel.

2. Kristlik kirik on usu- ning armastuseühendus, mis elab ja teotseb oma seaduste järele; kõik vahendid ja võtted, mida kasutab kirik, peavad olema kooskõlas selle kiriku põhilaadiga. Sellest lähtudes ei tohi kirik, võrreldes ennast ja oma tegevust paljude teiste riigis töötavate asutistega, ialgi unustada järgmisi üldiseid põhivaateid: kiriku töötamise ala on vaimline, tema töötamisemeetod on vaimline, tema tööriistad on vaimlised, tema võitlusevahendid on vaimlised.

3. Kirik on iseseisev, iseennast valitsev asutis, mitte ainult juriidiliselt vaid ka oma olult. Selle omavalitsuse teostamise viisid, kujud ning vahendid peavad välja kasvama kiriku kui usu- ja armastuseühenduse põhilaadist. Sellepärast ei saa pidada õigustatuks püüdeid otsida enesevalitsemisel ja oma elu korraldamisel abi ning tuge sealt, kus on mõõduandvad teised põhimõtted. Selgemalt üteldes — ei saa pidada kiriku põhilaadiga ja oluga kooskõlas olevaks, kui kirik oma otsuste täitmiseks, näit. usuliste lahkkelide õiendamisel, distsiplinaarasjade

lahendamisel ja teiste sellelaadiliste kiriku sisemist elu puudutavate küsimuste korraldamisel otsib abi ja tuge võimuasutistelt, kes neis küsimusis ei saa silmas pidada seda vaatekohta, mis omane kirikule. Teeb kirik siiski seda, siis annab ta ise ära osa enesevalitsemise ja enesekorraldamise õigusest, sattub teiseloomulise võimu eestkostmise alla, misjuures arengule viimases suunas ei ole ette näha piire. Seesuguse seisukorra vältimiseks tuleb kirikul hoolitseda selle eest, et temal oleks enesel küllalt sisemist autoriteeti ja võimu, nii et tema otsused leiaksid tunnustamist ja omaksid määravat jõudu ilma „ilmliku käsivarre“ abita. Selleks aga on oluliselt vajalik silmas pidada seda, et kiriku juhtivate ja valitsevate organite otsused 1) seisaksid täiesti kooskõlas seadustega ja õiguselise mõtteviisiga, 2) oleksid põhjalikult ja igakülgsest läbi kaalutud, 3) et otsused tehtaks parema õigluse huvides ning et 4) küsimuse või asja arutamisel ning otsuste tegemisel ja täidesaatmisel toimitaks kristliku armastuse vaimus. Arusaadavalt ei saa evangeelses kirikus olla kõnetki otsustest, mis väljakasvanud vihameelsest kättemaksmise tahtest või südame-tunnistuse vägistamise püüdest. Kui kiriku otsused ei oma sisemist sundivat väge — vähemalt normaalselt ning eriti tõsiselt kristlikult mõtlevate kirikuliikmete kohta —, siis viivad katsed neid ilmliku võimu abil maksma panna ainult suuremale mõistete sassiminekuale ja kristliku kiriku olust ning mõttest arusaamise tumestumisele nii hästi ligidalseisjates kui kõrvaltvaatajates. Ja seesugustel kordadel on õigustatud küsimine: kas ei ole ebasoovitava seisundi tekkimise põhjuseks otsus ise või selle täitmise viis?

4. Oma majanduslikkude olude korraldamisel ei või kirik kui usuline ühendus ometi olla pidamata määravaks ning mõõduandvaks Kristuse sõna: Nõudke esite Jumalariiki ja tema õigust, siis seda kõik peab teile pealegi antama. Muidugi, kirik ei saa selles ilmakorras, milles elame, elada ega teotseda ilma varaliste vahenditeta, ei saa ignoreerida igapäevase leiva küsimust sõna laiemaski mõttes, siin on kohati ning ajuti tegemist paljude suurte raskustega; ometi tuleb kirikul alati olla teadlik selles, et tema maiseteski asjades toetub kõige pealt Jumala hoolekandele ja oma liikmete armastusele. Viimast, s. o. armastust kiriku vastu tuleb kirikul enesel kasvatada kõigi nende vahenditega, mis temal kasutada. Ja ei või mitte unustada, et siin olulise tähenduse

omandab see ustavus, millega kirik täidab oma otsekoheseid ülesandeid ja kohuseid Jumalariigi ehitamisel. Kui kirik, vankumatuult seistes igavese tõe ja õiguse ning armastuse teenistuses, tõsiselt arvestab oma liikmete vaimlis-hingelise olemise nõudeid ja tarbeid võimalikult täielikus ulatuses ning esineb nõnda tõsis- tegurina ühiskonna elukorra kujundamisel, siis on kindel, et kõigepealt tema liikmed kitsamas mõttes kui ka ühiskonna laiemadki ringkonnad riiklise korralduse näol on huvitatud kiriku olemise ja ülalpidamise küsimuse korraldamisest, samuti ka kirikule otstarbekohasema teotsemise võimaldamisest, misjuures see huvi omandab kindlasti ka vajaliku ning asjakohase reaalse kuju.

Need on mõned üldised, põhimõttelised kaalutlused, mis riigi ja kiriku vahekorra küsimuste korraldamisel ja otsustamisel kiriku seisukohast oleksid silmas peetavad. Millised tegelikud küsimused siin kõnele peavad tulema ning missugusel kujul kindlaks määrata kiriku tarvidused ja ettepanekud, seda tuleks muidugi tõelise olukorra kohaselt selgitada ning vastavad kavad koostada. Siin kohal küsimuse kohta ainult põhimõttelikult sõna võttes ei saa lõpuks olla tähendamata, et riigi ja kiriku vahekorra kindlaksmääramisel vastastikune andmine ja nõudmine nii praegu kui tulevikus seisab ikkagi suurelt osalt otsekoheses sõltuvuses mõlema ühiskondliku suuruse — riigi ja kiriku — jõudude vahekorrast. Sellepärast tuleb kirikul olla alati tõsisel hooles, et temal oleks seda sisemist jõudu, mis, nagu nägime eespool, tema olu kohane ning selleks käia vana juhtsõna järele: „Kui igaüks teeb oma tööd, siis on kõik asjad majas hääd.“

Ristikiriku suhtumise põhijooni noorsoo kasvatusel ja hoolekandele kirikuloos.

O. Sild.

Lapsed ja noored on rahvaliikmed, on koguduseliikmed, on perekonnaliikmed. Nende käekäik, nende seisukord moodustab osa üldisest rahva ja koguduse ja perekonna käekäigust ja seiskor- rarrast. Ja lapsed ei jää alati lasteks, noorukesed alati noorukesteks, noored alati noorteks, nad kasvavad ja nad küpsevad ja saavad kord rahva elus ja koguduse elus mõõduandvaks. Loomulikult ei või see ükskõik olla, kuidas nende käsi käib, kuidas

nad arenevad ja mis suunas küpsevad, ei pereoknnale, ei seltskonnale, ei rahvale, ei kogudusele.

Ka usundites ei saa need asjaolud ühel või teisel viisil arvestamata jääda, kuna usundites peegeldub ju inimelu ja ta tarvidused, püüded, aated, hädad, lohutused, kogemused, õpetused, elamused. Mainitud asjaolusid arvestab eriti ristiusk. Muidugi ei ole ristiusk ja ristiusuline kirik ajaloo vältel täpsalt ühte ja sama moodi suhtunud noortele. Tegelikult kujunes suhtumise viis ja ulatus vastavalt arenemisele, võimalusele, tarvidusele, võimisele, arusaamisele.

Normaalsetel aegadel on noorsootöö mahutatud enam üldise tegevuse- ja töökavasse ja käib harilikku rada. Erakordsetel aegadel võib see tööala esineda nagu väljatõstetuna üldisest töökavast ja erikohale paigutatuna, nagu see näiteks meie kirikutes ja kogudustes praegu osalt sünnib.

Järgnevates ridades püüame valgustada üldist sellekohast seisukorda üksikutel tähtsamatel ajajärgudel, esmalt vana aja kirikus.

Jeesus ise esineb meile evangeeliumides suure Lastesõbrana, kes eriliselt ka lapsi enese juure kutsub, ja seda mitte ainult ristimisel, mida Jeesuse ajal ju veel sel kujul ei olnud, vaid ta kutsub ülepea neid kokkupuutumisele oma isikuga, oma armastusega, oma palvusega, oma sõnadega, oma õnnistusega, oma eeskujuga. Meie näeme ka, mida Jeesus hindab laste juures, mispoolest ta neid suurtelegi eeskujuks seab, see on lapselik lihtsameelsus, mis on vastuvõtlik Jumala healele ja sõnale ja mis on tõelik ja ilma salalikkuseta; ja samuti on see nende alandlikkus. Siit näeme ühtlasi, et Jeesus ka just selles suunas ja selle suuna alleshoidmisel sooviks näha noorte edaspidist arenemist ja küpsemist.

Et noored saaksid kinni pidada Jeesuse juhatatud ja Jeesuse juure viivast suunast, hoiatavad mõned **Uue Testamendi** kohad noori eriti „noore ea himude eest“¹⁾, kaksipidimõtlemise eest, ja nõuavad kristlikku kasvatust kristlikus perekonnas²⁾, teadlikukssaamist ja kindlaksjäämist usus ja ristiusu õpetuses, kasvamist kõige selle sisse, kes pea on, see on Kristus³⁾.

Vastavalt on ristiusk **vana aja kiriku** ajajärgus püüd-

¹⁾ II Timot. 2, 22.

²⁾ Eeves. 6, 1—4; I Timot. 5, 1.

³⁾ Eeves. 4, 14, 15.

nud noori mõjutada ja sisemiselt tõsta kõige pealt kristliku ja ikka enam kristlikustatava perekonna kaudu.

Ristiusk jättis esmalt välised õiguslised seisukorrad samadeks, kuid püüdis neid täita uue kõlblis-usulise sisuga ja tõsta usulise osaduse läbi. Kristliku perekonnaelu aateid esildavad eriti Aleksandria kirikukirjanik Clemens Alexandrinus († enne 216) ja Kartaago kirikukirjanik Tertullian († pärast 220) oma teostes. Clemens Alexandrinus'est räägime veel allpool. Tertullian nõudis, et kristlased ainult kristlastega abielluksid ja kõigest hoiduksid, mis paganausuga ja selle kommetega kuidagi ühenduses on, nagu ka igasugusest luksusest ja kosmeetika vahenditest, püüdes suurimat lihtsust, loomulikkust, kasinust esinemises ja riietuses. Vastavalt pidi toimuma ka noorte kasvatus.

Laste ja noorte mõjutamisest kristliku perekonna läbi räägib ka veel hiljemal ajal eriti suur patriark Johannes Chrysostomos (= Kuldsuu; † 407 paos) oma homiliides. Nime-tame siinkohal tema IX homiliid I Timoteuse raamatu kohta. Siin seletab Kuldsuu muu seas umbes järgmist: Jumala annetatud lapsed tulevad ka jälle Jumalale pühitseda. Kui vanemad sellega rajavad hea aluse, saavad nad suure tasu osaliseks, vastasel korral tabab neid raske karistus, nagu see Eelile osaks sai, kes ei juhatanud õigel viisil oma poegi ja selle läbi saatis hukatusse nemad ja iseene. Kuulake seda, isad, kasvatage oma lapsi hoolega Issanda manitsuses. Noortel on miski taltsutamatu, nad vajavad, kes nende järele vaatavad, neid õpetavad, kasvatavad. Noorus on kui taltsutamata hobune... Kui algusest saadik talle on piirid tõmmatud, ei ole pärast enam niisuuert vaeva. Harjumus muutub talle siis seaduseks. Harjutagem teda kasinusele, sest selles asjas patustab ta kõige rohkem. Seks on tarvis palju võitlust ja tähelepanu. Pangem pojad varakult abiellu, et mõrsja saaks puhta ja puutumatu mehe. Selleks on peigmehel pärg peas võidumärgina, et ta ei ole kirele alla jäänud... Lapsed on meile usaldatud püha pant, hoolitsegem nende eest, et kuri nad meilt ei riisuks... Meie kanname hoolt, et meie kohake korras oleks ja ei põlga seks ühtegi vaeva. Meie otsime temale paremad töölisel, järelevaatajad, valitsejad. Aga meie ei muretse küllaldaselt, et meie oma poja usaldame mehe hoolde, kes teda jaksab hoida heas järelvalves... Meie kanname hoolt laste omanduse eest, aga mitte nende eneste eest. Hari

esiti oma lapse südant ja siis tuleb kõik muu iseenesest. On süda halb, ei ole rahal väärtust temale. On süda korras, ei tee talle ka vaesus kahju. Tahad sa talle varandust jätta? Õpeta lapsele head eluviisid... Lastele, kes ei ole õieti kasvatatud, on vaesus parem kui rikkus. Vaesus hoiab nad vooruse teedel, ka vastu nende tahtmist, kuna rikkus valmistab neile lugematuid hädahohte... Emad, kasvatage eriti oma tütreid hästi! Vaadake, et nad heameelega kodu jäävad. Kõige pealt kasvatage nad heakombelisteks tütarlasteks, kes ei ole rahaahned ja ei ahnitse meeldida. Kui nad olete niisuguse kasvatuses osalisteks teinud, teete õnnelikuks neid endid ja nende tulevase mehe, lapsed ja lapselapsed. Sest kui juur on hea, siis saavad ka oksad hästi kasvama ja teie saate sest tasu. Olles teadlikud, et meie ei päästa sellega ainult ühe hinge, vaid selle ühe läbi ka palju teisi, tehkem kõik, mis võimalik... Pojad olgu sellised, et neid tuntakse nende kombelikust kasvatuses ja ausameelsusest, et nad ärataks headmeelt Jumala ja inimeste juures. Nad õppigu taltsutama söögi- ja joogihimu, keelduma pillamisest, olema hellalt armastavad pojad ja vennad; nad õppigu sõnakuulmist. Nii on neil võimalik vanematele head tasuda, nii sünnib kõik Jumalale auks ja meile õnnistuseks...

Nii umbes räägib Chrysostomos selles jutluses. Ta näitab siin meile laste ja noorte kasvatuses ja mõjutuses aateid ja seisukorda kristlaste perekonnis. Arvatakse, et Chr. ka ühe käsiraamatu autor on, mis seletab, kuidas vanemad oma lapsi peavad kasvatama, sest laste kasvatamatus põhjustab suuri pahesid seltskonnas (*Περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα*).

Aga ka ristikoguduse ja kiriku poolt ei jäänud noored ilma mõjutusest. Osalt oli see mõjutus kaudne, nagu ju näit. Kuldssu piiskopina vanemaid manitseb ja õpetab noorte kohtlemise suhtes¹⁾. Samuti on koguduseseadlusi, mis koguduse liikmetele juhatus annavad laste ja noorte kasvatamise ja mõjutamise kohta. Nii nõuab „Didaskalia“ (III sajandist), et lapsi hoitakse kindlas sõnakuulmises ja valju karistuse abil ei lubataks neile vastu hakata vanematele, sest muidu nad panevad korda kurje tegusid, „nagu paganad“. Sealjuures õpetatagu neile Issanda sõna ja õpetatagu neile töö oskust ja töökust, et nad laiseldes ülemealikud ei oleks; nad hoitagu paha seltsi eest,

¹⁾ Vrdl. ka I Klem. 1, 3; 21, 6. (Kirjutatud umbes aastal 96.)

et nad ei õpiks halbtusi ja liiderlikkust. Hoolitsetagu, et nad õigel ajal abielluksid ²⁾). Koguduse mõjutisi oli ka otseseid.

Noored võtavad jumalateenistusest osa. Noormehed istuvad oma ette, kui kohti on, kui mitte, seisavad nad. Samuti tütarlapsed oma ette samadel tingimustel. Lapsed seisavad oma ette või aga võtavad isad ja emad nad oma juure seisma ¹⁾). Koguduse liikmetel on vastastikune osadus ka noortega. Ka on tunne elav koguduses, ja seda tuletatakse ka vahel meelde, et vanemad koguduse liikmed peavad noorematele ja noortele, katekumeenidele ja noorkristlastele eeskujuks olema vagaduse ja elukommete ja kohusetäitmise poolest ²⁾), ka usu-ustavuse poolest tagakiusamistel.

Ettevalmistuseks nendele, kes veel kristlased ei olnud, aga selleks tahtsid saada, oli eriline kasvatus ja õpetus, mis kandis nime: k a t e k u m e n a a t. Ettevalmistatavad on katekumeenid. Katekumeenide hulgas on muidugi alati ka palju noori olnud. Katekumenaat pidi ära võõrutama paganusest ja kõlvatusest, harjutama kristlikule eluviisile ja õpetama ristiusulist vagadust ja kõlblust. Õpetuse juhtnööriks võisid olla 10 käsku ja manitsused eluteest, mis Jumala juure viib, ja surmateest, mis hukatusse viib, nagu need vanemal kujul leiduvad Didache's (c. 1—6) ja Barnaba kirjas (c. 18—21); edasi usutunnistus (sümbol), mida ristimisel tunnistati, ja jumalateenistuse ja tema tähenduse seletused. Ristimise eel käis veel eriliselt hoolas hingehoidline katsumise aeg.

Katekumenaadi pikkus ei ole igalpool ja alati ühesugune, ta võis paar või mitu aastat kesta, võis aga ka palju lühem olla. Aleksandrias, ja ka mõnelpool mujal, oli kirikukool, mis alguses ehk oli eestkätt just katekumeenide õpetusele määratud, kuid oli avatud kõigile kristlastele ja vahest ka osalt paganatele. Aleksandria kool täienes ikka enam, võttes oma programmi tolle aja üldhariduslised ained ja puhtristiusulised ained, nagu Püha kirja seletused ja praktilise usulis-eetilise iseloomu kasvatus.

Üks selle kooli eestseisjatest oli eespool juba mainitud Clemens Alexandrinus. Clemens Alexandrinus on oma kolmejärgulises peateoses (Protreptikos, Paidagogos, Stromateis) tõenäoli-

²⁾ Didaskalia peat. XXII; Const. Apost. II. 10, 1.

¹⁾ Didask. peat. 12.

²⁾ Vrdl. näit. II Klemens 19, 1; Constit. Apost. II, 10, 1.

selt käsitletud umbkaudu samu küsimusi ja materjali, milliseid ta Aleksandria kooliski kõne alla võttis.

Inimsugu ja inimesi tõstab astmeliselt järkjärgult kõrgemale ja ligemale Jumalale Logos-Kristus, kes selleks otstarbeks esmalt manitseb, siis kasvatab ja viimaks õpetab (vastavalt kujunevad Clemens'i peateose järgud). Õpetuses seletab Logos usulauseid, kasvatuses toimib Logos-Pedagoog praktiliselt, parandades hinge ja äravõõrutades ilmalikkudest harjumustest, nõudes kohuste täitmist ja andes juhatust ja vastavat abi ja arstirohtu. Tema kasvatusel põhimõte on armastus vastandiks Vana Testamendi kasvatusel põhimõttele, kuid tuleb sealjuures silmas pidada, et armastus ja õiglus ei käi üksteise vastu ja on ühendatavad. „Pedagoogi“ II ja III raamatus on sellekohased üksikasjalised praktilised eeskirjad esildatud, millede kohaselt kristlane oma elu seadku ja mis käivad näiteks söögi ja joogi, elumaja ja selle sisseseade, magamise ja puhkeaja, lõbude ja ehtimise ja sugude vahekorra ja m. kohta. Siin puudutab ta ka mõnel kohal eriliselt lapsi ja noori. Ta seletab, et mitmed lood, nagu näit. Soodoma lugu on neile hoiatuseks silmi ette seatud, et nad hoiduks vastavast teguviisist, nagu liiderlikkusest, edevusest, ehtimishimust¹⁾. Noortele on tarvis ka kehalisi harjutusi terviseks, aga ka soovi elustuseks, omada mitte ainult tervet ihu, vaid ka tervet hinge. Igalpool tuleb aga mõõtu ja eesmärki pidada ja ei pea oma kirgede orjaks olema. Igalpool püütagu puhtust, lihtsust, mõõdukust, töökust. Puhtus tähendab puhast ja laitmata elu, lihtsust eluviisi, kus kõik, mis ülearune, kõrvale heidetakse²⁾.

Pöörduti ka kõnede ja manitsustega, õpetustega ja isegi luuletistega otseselt noorte poole. Eriti tehti seda erakordsetel aegadel. Niisuguseid aegu oli kristlastel mitmes suhtes näit. IV sajandil.

Ristikirik oli riigikirikuks saanud. Ühes sellega oli uusi ülesandeid tekkinud. Muuseas oli tarvis senise üldkultuuriga ikka enam kontaktis olla, seda kasutada ja tarviduse ja võimaluse järel kristlustada. On loomulik, et nüüd võidi enam kristlikke kooli asutada. Aga ka neis (ikkagi veel mitte väga arvurikastes) koolis ei saanud hästi loobuda klassilise kirjanduse, hellenistilise mõttetarkuse ja muu teaduse õpetamisest ja õppimisest etteval-

¹⁾ III. 8.

²⁾ „Pedagoog“ III. 10 ja 11.

mistuseks puhtusulisele õpingule, kuigi paljud kristlased ka nüüd veel selle „üldhariduse“ suhtes eitaval seisukohal olid usulistel põhjustel. Katsed seda ilmalikku üldteadust asendada kristliku eeposega, draamaga, luulega j. m. ei andnud kõiki rahuldavaid tagajärgi. Ja riigi- ja teiste ametite jaoks omandati tarvilikku haridust ikka veel üldkoolides, kus juba ka mõned kristlased ametis olid. Paljudele kristlastele tundus sellepärast valusa hoobina keiser Juliani korraldus sulgeda kõik kristlikud koolid ja kristlastele keelata õpetamist üldkoolides. Arusaadav, et pärast Juliani endine seisukord jalule seati.

Samal ajal olid ristikirikus ägedad õpetustülid ja vaidlused eriti ariaanidega käimas, mis iseäranis kiriku juhtidelt peale vagaduse nõudsid ka häid usuteaduslisi ja filosoofilisi ja üldhariduslisi teadmisi.

Niisuguses olukorras oli noorsoole erilist juhatust tarvis, kuidas haridust omandada ja õppida, kuidas suhtuda üldhariduslikele ainetele ja ristiusu eriküsimusile. Mitmel pool ja mitmete poolt on noortele püütud õiget teed näidata ja õigeid eesmärke ja vahendeid kätte juhatada:

Kappadokia Keisarea suur piiskopp Basilius († 379) kirjutas manitsuskõne pealkirjaga „Noortele“ (*Πρὸς τοὺς νέους*) mis on vahest välja kasvanud kõnedest, mis ta esmalt eestkätt oma õdede lastele on pidanud. Siin annab B. noortele juhatust, kuidas kristlikud noored omale haridust, kasvatust ja voorust peavad hankima ka hellenistlisest kirjandusest, mõttetarkusest, teadusest, aga sealt ainult seda omaks võttes, mis nende mõtlemist ja vaimu ja kõlblust arendab, seda aga, mis nende hingele usuliselt ja kõlbliselt kahjuks tuleb, kindlasti tagasi tõrjudes. Sealjuures tuleb kindlasti mees pidada, et maised varad ja hüved ei ole ühtegi väärt võrreldes teise elu, igavese elu varadega. Igavesele elule juhib Püha kiri. Selle kirja arusaamisele võib osalt pinda valmistada klassiliste ja hellenistliste teaduste õpingud mainitud põhimõtete järele, nagu ka Mooses ja Daaniel võõraste haridusest ja teadusest on läbi käinud ja teadlikuks saanud ja kindlaks jäänud omas usus. Ka ilmalik kirjandus ja teadus räägivad osaliselt voorustest ja toovad vooruslisi tegusid ja isikuid silma ette, näitavad harjutamise mõju ja võimu, ja meelte ja ihu taltsutamise vajalikkust, et saavutada vaimu vabadust ja hinge puhtust

Ka Basiliuse sõber Gregoor Teoloog († 389 või 390) ei väsi ära usu kõrval teadust ülistamast ja linnasid, kus kuulsad

koolid olid noorsoole. Mälestuskõnes surnud Basiliusele ütleb ta muu seas (§ 21), et kristlasel on ainult 2 õiget teed, esimesel kohal tee usukohtadele ja vaimulikkude õpetajate juure, teisel kohal tee ilmaliku teaduse esindajate ja kasvatajate juure. Ta kirjeldab soojalt oma sõprust Basiliusega Ateena akadeemias kui eeskujulikku sõprust kristlikkude teadusejüngrite vahel (§ § 19, 20). Pagana usk ei saanud neid mõjutada, vaid tegi neid veel teadlikumaks ristiusus, nad olid selles suhtes kui mingi magusa veega jõgi, mis jookseb soolase mere vahel, ilma et ta oma magususest midagi kaotaks, kui mingi imeloom, mis tules, mis kõik hävitab, elustub.

Gregoor on ka rohkesti luuletisi kirjutanud; selle üheks põhjuseks nimetab ta oma soov; noortele, kes luulele eriti vastu võtlitud on, valmistada sel viisil „meeldivat rohtu“. Ühes tema heksameetrilises luuletises (*Παρά Νικοβούλον πρὸς τὸν πατέρα*) esineb poeg esmalt seletusega, et lapse sünnitamine kohustab isa tema hüve eest hoolitsema, ja palub siis isa ärdalt, et see teda saadaks ühte linna, mis kuulus on heade koolide poolest, et ta õpiks teadust, mis on kaunimaid ja meeldivamaid Jumala andeid. Isa vastab (*Νικοβούλον πρὸς τὸν υἱόν*) et ka tema austab teadust, ja annab selle kohta veel isalikku seletust ja õiendab mõnda poja noorusetuhinas öeldud hoolimata sõna. Pojale annab ta luba minna, kuhu soovib, saadetuna vanemate palvetest, kas Attika ööbikut kuulama või Föniikia kuulsasse linna või suure Aleksandria poole. Kristus olgu ta saatja ja õpingu juht.

Ka muidu on juhtuval korral luule kujul noortele juhatusi antud, sest et loodeti, et sellekujulised mõjutised vahest neid enam haaravad, juhatused siis ka meeles seisavad ja mõned read hinges püsima jäävad juhtlausekena elule. Mainime siin veel ühte niisugust luuletist, ta on pühendatud Seleukusele (*πρὸς Σέλευκον ἰδμβου*); tema autor on tõenäoliselt Ikooniumi piiskopp A m p h i l o - c h i u s, Basiliuse ja Gregoori sõber (394 ta veel elas, kuid peale selle ei ole tast enam miskit kuulda). Luuletis ise (ilma lõputa) sisaldab 333 jambilist rida. Mõttekäik on temas umbes järgmine:

Ülim asi on jumalakartus ja jumalaarmastus, sest Jumal on arusaajale kogu elu algus ja ots. Teisel kohal seisab iseloomu ja kombluse parandus voorusele. Noort ja vana ehib rikkus vooruse poolest enam kui varanduse poolest; kuna viimane on petlik ja muutlik, on voorus inimese oma, mida vargad ei saa riisuda ega ükski võimuga hävitada.

Seda rikkust tuleb hoida ja arendada luuletajate raamatute, ajaloolaste kommentaaride, reetorite kõneosavuse ja mõttetarkade mõttemõlgutuste abil. Neist tuleb seda koguda, mis neis kasulikku on, mis voorust ülistab ja pahet laidab. Neist õpi mõtlemist ja sõnastuse meeldivust. Kuid eemaldu kõigest, mis neis on kahjulikku, ja siia kuulub, mis nad oma iharatest jumalatest jutustavad, nende naeruväärsed väljamõeldised, mis demonide pettusel põhjenevad.

Eemaldu kindlasti halbadest seltsilistest, samuti näitemängude, loomavõitluste, võiduajamiste, gladiaatorite toorestest ja äritavatest etendustest ja lauludest, samuti kõlvatutest loomulikest ja veel enam loomuvastastest kirgedest.

Selle asemel hari oma vaimu öeldud viisil ja kui see on tarviliselt arenenud andu Püha kirja uurimisele, kust kõige paremini õpid kõrgemat kõlblust ja Jumala austamist. Järgneb kolmainvuse müsteeriumi õige arusaamise seletus ja hoiatus Sabelliuse ja Ariuse eksituste eest. Pea kinni õigest dogmast ja võta omale eeskujuks Mooses ja tema saatus ja ülendus. Maine teadus teenigu taevalikku tarkust nagu ümmardaja oma emandat. Seda taevalikku tarkust ei sisalda täiel määral kõik need raamatud, mida mõned Püha kirja hulka arvavad, nende hulgas on raamatuid, mis ekslikult neile omistatud nime kannavad. Sellepärast järgneb Püha kirja W. ja U. T.'i õigete raamatute nimestik. Käi Püha kirja tõeliste raamatute järele, et vältida maailma silmukseid. Siis on sul oodata õnnis lõikus taevas. (Järgneb.)

Narva eesti kogudus Rootsi valitsuse ajal.¹⁾

H. K. E r v i ö.

Rootsi valitsuse algajal oli Narvas neli evangeeliumi luteri usu kogudust, nimelt saksa, eesti, soome ja rootsi kogudus. Kõige vanem neist oli saksa kogudus, mille tekkimine, võib olla, on ühenduses juba linna asutamisega. Kahe viimase sünnitajaks jälle oli see uus ajalooline olukord, millesse Narva sai, kui ta 1581. a. ühendati Rootsi-Soomega, millise ühendamise Täüssinä ja hiljem Stolbova rahuleping kinnitas. Eesti koguduse sünni seevastu on täiesti hämaruse kattes. Esimene tõendus selle olemas-

¹⁾ Ettekanne peetud Narva Ajaloolise Seltsi koosolekul 20. III. 1933.

olust, mis meile on säilinud, on püha õhtusöömaaaja karikas, mis praegugi veel on tarvitusel Narva soome koguduses. Selle jalga on graveeritud järgmised sõnad: Magdalena Kallipulcks Gaf dissen Kelgk zur kercken den Undeutzschen zur Narva Anno 1596 den 12 Feb. Kas seegi kogudus on tekkinud alles pärast Narva vallutamist? Sellele küsimusele meie ei või täie kindlusega vastata, kuid on siiski küllalt tõenäolik, et koguduse juured ulatuvad palju kaugemale tagasi.

Seda oletust kinnitab kõigepealt väline olukord, milles Narva linn esimestel aastakümnetel pärast selle vallutamist oli. Linna päätegevasualaks ja tuluallikaks oli kaubandus. Eriti pärast Narva Venemaaga ühendamist 1558. a. algas linna õitseae, sest siit kaudu Venemaale avanes tee Baltimerele ja säält edasi Lääne-Euroopasse. Narva vahetalitusel sündiva kaubavahetuse suurust ja tähendust kirjeldab kõige paremini asjaolu, et see andis tugeva hoobi kogu Hansaliidule ja eriti sellesse kuuluvale Tallinnale, mis seni pikema aja jooksul oli peaaegu ainsaks Venemaa kaubanduse vahetalitajaks ²⁾). Pikaajaliseks see õitseng siiski ei saanud, sest osalt sõjad, osalt Põhja-Jäämere kaudu avastatud uus sõidutee Venemaale vähendasid Narva tähendust selles suhtes ³⁾). Ja kui linn sai Venemaast lahutatud, suri selle kaubavahetus pea täiesti välja. Rootsi-Soome valitsus püüdis seda küll mitmeti elustada, siiski ilma taagajärjeta. Peapõhjus selles ebaõnnestumises oli see, et tema käed olid seotud peamiselt nende eesõigustega, mis ta oli annud Narva võistlejale, Tallinnale ⁴⁾). Alles 17. sajangu teisel poolel Narva kaubandus hakkab jälle edenema, elustudes sajangu lõpuks eriti tähelepanavaks ⁵⁾).

Linna peaülalpidamise ala väljasuremise tõttu pakkus Narva, säilinud teadete järgi otsustades, õige kurva pildi. Linna vallutamisele järgnenud veresaunas tapeti palju peaaegu kaitsetuid elanikke, ja järgnevatel aastatelgi näitab elanikkude arv ikka kahanemise tendentsi ⁶⁾). Nii näiteks 1584. a. oli seal üle

²⁾ W. Tavaststjerna, Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota I—II. Helsingi 1918—20, 1929. I, lk. 73 j.

³⁾ Tavaststjerna, e. m. t. I, lk. 73 j., 358 j.

⁴⁾ Tavaststjerna, e. m. t. I, lk. 576 j., II 398 j. — C. Öhlander. Bidrag till kännedom om Ingermanlands historia och förvaltning, Uppsala 1898, lk. 115 j.

⁵⁾ H. J. Hansen, Geschichte der Stadt Narva, Tartu 1858, lk. 129.

⁶⁾ Tavaststjerna, e. m. t. I, lk. 319. Ühe teate järgi oli tapetuid 5000, milline arv on kindlasti liialdatud.

40 „bürgeri“, 1591. a. aga ainult neli või viis ⁷⁾). Hiljem hakkab nende arv jälle kasvama. 1641. aastal, hingeraamatu järele otsustades, oli Narvas umbes 110 elanikku, kuid siiski oli linnas veel hulk maju ilma elanikkudeta, tühjadest kruntidest räakimata ⁸⁾).

Seega on väga küsitav, et seesugusel ajal ja seesuguses olukorras oleks võinud sündida kogudus, kelle liikmeiks, nagu meie hiljematest aegadest teame, olid sadamatöölised, veovoormeised ja kandjad. Palju loomulikum on paigutada koguduse moodustumine sellisesse ajajärku kui oli seda kõne all olnud Narva õitse-aeg, mil linnas oli kindlasti palju rohkem eestlasi, nii õige elava kaubavahetuse tarbeks nõutud töolistena kui teenijatena, ehk veelgi kaugemale minevikku.

Kuid pöördume tagasi Rootsi aega. Selle algus oli Narvale, nagu mainitud, eriti õnnetu. Pikapeale see siiski tähistas uut tõusuaega. Ja kui vaadelda seda koguduste seisukohalt, tähendas see ka nendele mitmes suhtes edu ja arengut, kõigepealt sellepärast, et Narvast sai hiljem tähelepandav keskus ka kirikliku administratsiooni alal. Kui Juhan III juba 1585. a., nagu hiljem tema järeletulijadki, kinnitas Narva vanad eesõigused, ta ühtlasi töötas, et tema tahab „armulikult säilitada Narva linna elanikke tõelises, kristlikus usus ja seda ka kaitsta“ ⁹⁾). Meie näemegi eelpool, et see antud töötus ei olnud ainult tühi lubadus, vaid et seda püüti ka teostada nii hästi kui see antud olukorras oli võimalik, ehkki nimelt eesti kogudus ei saanud seda veel erilisel kogeda. Kuid see ei olenenud niivõrd kiriklikudest võimukandjatest kui teistest asjaoludest, mis hiljem tulevad kõne alla.

Kiriklik-administratiivselt allus Narva nagu terve Eestimaaagi käsitletava ajajärgu alul Eestimaa konsistooriumile. Narva saksa koguduse patrooniks oli juba vanasti linna magistraat, kuid kas viimasel oli patronaadi õigus ka eesti koguduse kohta, on ebakindel. Sellest igatahes ei mainita kuski midagi ja paistab, et magistraat sai selle õiguse alles 1641. a. Patronaadi õigus tähendas nimelt peamiselt seda, et magistraadil oli õigus esitada

⁷⁾ Tavaststjerna, e. m. t. I, 577 j., II, 402 j.

⁸⁾ O. A. Forsström, Kuvaus Inkerinmaan oloista ruotsinvallan aikana, Sortavala 1890, lk. 67 j. — Öhlander, e. m. t. lk. 117.

⁹⁾ Corpus privilegiorum Narvensium. Narva linna arhiiv (NLA). Eesõiguste kinnitamine 22. 7. 1585. — Öhlander, e. m. t. lk. 80.

kogudusele õpetaja kandidaadid ja kutsuda valitud õpetaja ametisse¹⁰⁾. Igatahes teame, et alles mainitud aastal ettevõetud kirikukatsumisel sai selles suhtes kokku lepitud.

Kuni 1641. a. kuulus Narva Eestimaa piiskopkonda, sel aastal aga sünnib selles suhtes muudatus. Juba ennem valitsus oli kavatsenud eraldada Ingerimaa eriliseks piiskopkonnaks, kuid alles ülal mainitud aastal, mil Viiburi piiskop Melartopaeus, kellele see siiaaani oli allunud, sureb, see kavatsus viiakse täide. Peale Ingerimaa kuulus sellesse ka Narva, millest sai uue piiskopi ehk superintendendi, nagu teda nimetati, elukoht, ja Narva praostkonna osana Alutagune. Esimeseks superintendendiks nimetati Tallinna toompraost Henrik Stahl, kes suure agarusega hakkas korraldama uue piiskopkonna mitmes suhtes korratusse sattunud asju. Ainult vaimulikudest koosneva konsistooriumi assessorideks olid üks rootsi, saksa, soome ja vene õpetaja, ja valiti nende kohtadele harilikult Narva koguduste õpetajaid¹¹⁾.

(Järgneb.)

„Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilmavaade.

Mag. phil. et stud. theol. H i l d a K a s a k.

I.

Iga ajakiri taotleb teatavat sihti, püüdes oma ideid ning ilmavaadet üldsusele propageerida. „Ratsionalisti“ programminõue annab täieliku ülevaate ajakirja kavast ja sihist. Sissejuhatusena on öeldud, et „Toimetus asub ristiusu suhtes eitaval seisukohal“, sest „Kristlus on antieetiline ja seda, kes peale tutvumist kristluse oluga ei muuda oma seisukohta ristiusu suhtes, ei saa me nimetada kultuurinimeseks ja kohelda kui homo sapiens'i. Ristiusk on kultuuri ja eetika eitamine, õõnestab nende alused ja on kõigis oma põhiprintsiibides ebakõlpline, on madalamate instinktide mäss sügavama vaimsuse ja kõrgema inimsuse vastu, on mäss sotsiaalse mõtte ja kultuurühiskonna vastu.“ Mainitud arvamuste tõestuseks leiame igas „Ratsionalisti“ ilmunud numbris

¹⁰⁾ A. W. Hupel, Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland II. Nachtrag zum ersten Band, Riga 1777, lk. 46. — Corpus Privilegiorum Narvensium. Eesõiguste kinnitamine 22. 7. 1585. NLA.

¹¹⁾ C. Öhländer, Om den svenska kyrkoreformationen uti Ingermanland, Uppsala 1900, lk. 40 j.

vastavaid kirjutisi, nagu: „Prof. S. Freud, psühhoanalüüs ja ristiusk“, „Ristiusk kui tapmisrefleks“, „Ristiusk kui seksuaalkompleks“ jne.

Ristiusust vabanemise püüet osaliselt põhjendatakse meie kultuurpoliitika ratsionaliseerimise ja omariikluse idee süvendamisega. Poliitilise mõju tõttu pidavat arvestama ainult kahte ilmavaatelist voolu, nimelt: rahvuslust ja sotsialismi. Kolmandat, ristiusku, polevat vaja, ta ei seisvat vastuvõetaval alusel, õõnestades meie omariiklust. „Kirik on monarhhia tugi, ei saa olla kunagi demokraatia tugi“. „Ratsionalisti“ arvates on kirikul kultuurelu halvav mõju. Loomulikult peab selline vool, nagu seda on usuvastane liikumine, end millegi taha peitma, näit.: omariikluse kilbi taha, et kergemini võhikuid ja masse oma leeri tõmmata. Ristiusu mõju vähendamiseks, ehk otseselt öelda selle hävitamiseks „Ratsionalist“ on alanud rünnakut. Lipukirjaks on: maha usk ja usuteaduskond!

Ristiusu analüüsimisel on aluseks võetud S. Freudi vaateid ristiusule psühhoanalüütilisest vaatepunktist. Ristiusk olla: 1) neuroos, 2) tapmisrefleks ja 3) seksuaalkompleks.

1. Närviarsti seisukohalt on usk närvihaigus ja kuulub neurooside hulka, religioon on taudilise levikuga haigus või teatud laadi standartneuroos. Religioon on universaalne neuroos ja neuroos on individuaalne religioon. Jumal on pettekujutis ja illusioon. Usk hävitab ja uinutab mõistust ja mõistus on ainuke vahend, mida me evime kirgede ja tungide taltsutamiseks. Neurootik ja usklik on mõlemad inimesed, kes pole vaimliselt saanud täiskasvanuteks, ei ole suutnud kohaneda realiteedile, maise elu nõuetele, kultuuri kõrgemale tasemele. „Inimene niivõrd kui ta on usklik, on ühiskondlikult kasutu, täpsamalt öelda kahjulik.“

2. Teiseks püütakse veenda, et tapmistung on suurimaid jõubaase ristiusule. Tagasiminnas ürgaega, analüüsides tolleaegseid kombeid, jõutakse tulemusele, et meie ristiusu kombed on pärit tooretest ürgaja kommetest ja et ristiusk varjatud kujul jätkab verejanuseid lepitavaid ja lõbu mõrvasid. Usk ja kirik legaliseerivad sadismi ja tunnistavat pühaks kõlblusevastaseid nähteid. Metsinimeste mõrvasid võrreldakse Kristuse surmaga, ja tapmistungi raffineeritumaks produktiks olla krutsifiks. Arvatakse, et krutsifiks manab usklike alati silmade ette surmamisstseeni, andes seega tapmistungile vabastust ja rahuldust. Tapmistung olla tänini säilinud ainult religioonide ja preestrite tõttu. Jule-

takse öelda: „Kristlik kõlblus on sisuliselt ebakõlblus.“ Sellest tuleb järeldada, et ristiusk ei juhi inimest kasinusele, aususele, ligemisearmastusele jne., vaid õpetab ebakõlblust ja eriti tapmist. „Ristiusk on kahjulik traditsioon mis õõnestab kõlblust ja on häbiks kultuurriigile ja kultuurühiskonnale.“

3. Nagu tapmistung tungib üle kõlbluse piiride religiooni katte alla, nii tuleb religioon ka sugutungile appi — religioon saab sugutungi ventiiliks. „Seksuaalsus on sadismi kõrval teiseks jumala instituudi ja preesterkonna võimu toeks ja kõikide religioonide oluliseks osaks. Seksuaalsus ja sadism on päämomendid evangeeliumites ja on seda kirikus.“

Oleks ülearune kõiki selliseid arvamusi loetleda ning kõiki „Ratsionalistis“ käsitatud seisukohti vaatlusele võtta, sest nad taotlevad kõik sama sihti. „Ratsionalisti“ autorid võtavad aluseks S. Freudi vaateid, püüdes sellega ristiusku alaväärtuslikuks, kõlbmatuks ja kahjulikuks tunnistada. Psühhoanalüüsi mõistet võime vaadelda kahest seisukohast: 1) üldises mõttes, s. o. hingeliste nähete osadeks jaotamist hingelise ravi otstarbeks; 2) kitsamas mõttes, psühhoanalüütilise ilmavaatena. Psühhoanalüüs ilma vaataena püüab kõiki nähteid seletada oma seisukohast ning kõiki hingelisi ja vaimseid nähteid oma reeglite alla paenutada. „Ratsionalist“ omistab seda ning olles psühhoanalüütilise ilmavaate esitaja, jõuab usu suhtes eelpool mainitud tulemustele. Järgnevalt analüüsime psa (psühhoanalüütilisi) ilmavaatelisi seisukohti, põhjendusi usuvastasele suhtumisele ning vaatlеме, kas üldse on eelolnud seisukohtadel mingit teaduslist põhjendust ja kultuurset väärtust.

II.

Psühhoanalüütiline ilmavaade.

Psühhoanalüüs ei taha ainult ravida, vaid tahab uusi aluseid inimkultuuris põhjendada, esitades hingeelu kohta uut teooriat. Psa on esijoones psühholoogia. Psa psühholoogiana vaadelda on paratamatu tarve, sest psühhoanalüütiline psühholoogia on aluseks uuele hinnangule vaimses ilmas ja põhjenduseks usuvastaselusele. Esijoones vaatlеме psa psühholoogiana, hiljem tema kultuurilisi hüvesid ja väärtusi.

Tavaliselt vaatlеме inimest, erinevuses loomast, vaimuolevusest. Vaimne ilm kuulub inimesele; tõde, teadus, kunst, ilu, kõlblus ja usk on inimese vaimse teadvuse tooted. Vaimu ja hingega

on loodud vaimne kultuur. Vaim, teadvus valitseb madalamaid tunde, inimene on vaba kõlbline isiksus, vastutav enese tegevuse eest. Vaimsust ja isiksust peame inimese kõrgemateks väärtusteks.

Vaadeldes inimest psa seisukohalt, näeme vaimse üleoleku taandumist; loomulikud, animaalsed tunded moodustavad inimese olu. Hingeelu on jõudemäng, enamikult tundmatute psüühhiliste tungide kaos. Siseelu materjaliks on libido; tajus, kujutus, mõtlemine ja tahe on tungide teenistuses. Mitte kõrged vaimsed tunnid, mitte sotsiaalsed, usulised, teaduse ega kunstitunnid ei juhi inimest, vaid meelelised tunded, millised milgil viisil ei erine loomade omist. Tunned mõjutavad füüsilisi ja vaimlisi toiminguid, olles nendele juhiks. Libido on päämine juhtiv tunne; sellele lisandub surmatunne. Esimene püüab tõsta elunaudingut, teine eluhävingut. Surmatunne avaldub tapmises, vihas, sadismis jne. Imelisel viisil arvatakse, et tapmistunne leiab enese ventiili usus. Ei saaks öelda, et inimestel puuduks täiesti tapmisrefleks, seepärast on öeldud: „Ära tapa“. Tapmisrefleks pole usul, vaid inimestel. Tapmistunne on bioloogiline nähe, millest usk aitab inimest vabaneda. Psa omistab inimese puudusi usule.

Kõik mis on inimeses kõrgemat, mis on tema püüetes vaimne ja püha, viiakse tagasi madalatele tungidele. Vaimne kultuur olla tungide ümberpaigutamine või sublimeerimine. Vanemate armastus on ödipuskompleks, sõprus põhjeneb homoseksualiteedile jne. Südametunnistus ja süütunne on ödipuskompleksi kõrvalnähted, usk — sublimeeritud seksuaalteet. Inimene on seega meeleline-orgaaniline tungiolevus. Libido on individuaalsuse põhijoon, on tugevam kui teadliku isiksuse „mina“.

Vaimsuse jaoks pole sellises bioloogilis-materjaalses mõtlemises mingit ruumi. Hinge mõiste kaotab tähtsuse, hing on „hingeline organ“, jaotatuna „ruumideks“, ees- ja tagaruumiks. Eesruumis valitseb teadlikus, tagaruumis teadvusetus. Tagaruumi elanik, tunne, enamikult sugutunne, valitseb ja juhib eesruumi elanikku, s. o. pime juhib nägijat. Hingeelu on mehhanism, mis allub füüsilistele seadustele, hingelistel nähetel pole iseseisvust, isetegevust ega juhtivat võimu. Hingeelu juhatakse sugutungi poolt kindla paratamatusega. Psa järele inimene pole vaba. Freud püüab isegi väita, et usk psüühhilisse vabadusse olla põhjendamatu. Psa hingeelu valitseb determinism, inimese olu ja elu on hingetu ja vaimutu. Inimene on materjaalne olevus kõr-

gemate printsiibideta, suremattuseta, igavikuta ja vaimse eluta. Surmatung muudab inimese anorgaaniliseks aineks. Psa hävitab vabaduse, vabadusega hävineb isiksus. Isiksuse mõiste ja väärtus on seoses teadliku vaimse vabaduse ja enesemääramisega. Loom on juhitud enese tungidest, tal pole mingit vabadust, seega mingit isiksust. Psa samastab inimest loomaga — inimene on samasugune tungiolevus, kelle kõrgem, vaimsem osa on väärtusetu. Psa hävitab kõik, mida nimetame vaimseteks väärtusteks.

Pole ülearune öelda, et psüühiline elu, näit.: tunnetis, tundmus, tahe ja mõtlemine pole mitte ainult füüsiliselt põhjustatud, vaid on juhitud ka kõrgemast printsiibist, mida meie hingeks nimetame. Inimese samastamine loomaga s. o. käsitlemine tungiolevusena pole millegagi põhjendatud, on väärarvamine ja ei vasta tõesusele.

Inimene seksuaalse tungiolevusena.

Tänapäeva psühholoogia ei eita tungide olemasolu, vaid klassifitseerib neid meelelisteks ja vaimseteks, kusjuures primaat on vaimsetel. Seksuaaltung olles kaasasündinud ärkab normaalselt küpsusaastais, sihtudes inimkonna edasiistutamisele. Looduse poolt antud sihist eemaldumine on perversiteet. Freud peab sugutungi päämiseks allikaks ja juhiks inimese püüetele, tegevusele ja soovimusele. Sugutung valitseb hällist hauani. Seksuaalsus täitvat isegi lapsepõlve ning infantiline seksuaalteet olla põhjanev, mõjustades kogu edaspidist elu. „Neuroos algab lapseast“. Väikelapse seksuaalteet on autoerotismus, libido on juhitud enese isikule. Hiljem tekkinud objektlibido on juhitud teistele isikutele, eestkätt vanematele, moodustades ödipuskompleksi. Lapse seksuaalsed tungid, allasurutuna kasvatus ja hariduse teel, kanduvad pärivusliselt edasi. Seega on iga laps vägivaldselt ödipuskompleksi alla paenutatud.

Alati on vaadeldud lapse hinge kui puhtuse pilti; Freud täidab teda olematute tungidega. Freud põhjendab lapse seksuaalteeti vastavate organite omamisega. Nagu sellest ei järgne, et laps eluedasiandmiseks oleks küps, nii ei järgne ka sellest, et tal ka tung selleks on olemas. Normaalsedel ja tervetel lastel pole seksuaalteeti. Freud pole sugutungi avastanud normaalsedel ja tervetel lastel, kuid leides vastavaid nähteid neurootilistel lastel kandis selle üle ka tervetele.

Suurimaks väärdõpetuseks Freudi psühholoogias on n. n. ödipuskompleks, lapse seksuaalne armastus ema või isa vastu ning vaenuline vahekord seetõttu ühe vastu.

Kurba Theba legendi kantakse põhjendamatu üle igale lapsel. Kuidas võib vanemate ja lastearmastust üldse libidoks nimetada? Mis on ema, isa, poja ja tütre armastusel ühist seksuaalsusega?! Vaadeldes igapäevast elu meie ei leia ödipuskompleksi rakendumist ja teostumist. Ödipuskompleks põhjeneb Freudi fantaasial, mitte tegelikul elul. On kujutlematu, et väiksed lapsed suudaksid oma viha ja armukadedust maskeerida. Arvamine, et laps näeb isas või emas võistlejat, on täiskasvanu hinge asetamine lapsesse. Ödipuskompleksiga Freud muudab lapsed perverseteks, sest infantiilne seksuaalteet on perversne. Tekib küsimus: miks meie oma seksuaalteedi varaseid õisi ei mäleta? Freud põhjendab seda kasvatusel takistava mõjuga. „Infantiilse amneesia“ põhjuseks on tõrje. Kuivõrd meeletu ja põhjendamatu on ödipuskompleks, võib iga teadlik inimene näha. Psühholoog A. Hoche ütleb: „Ödipuskompleks ringleb kui Lendav Hollandlane ookeanil, igaüks räägib temast, mõned usuvad teda, kuid keda keegi pole kunagi näinud.“

Freud kasutades pataloogilisi nähteid, neid üldistades, loob üldmaksva seaduse. Neurootikute kirjeldused oma lapsepõlve seksuaalteedist on sageli luuletatud või provotseeritud, ning sellisest väheusutavast materjalist on vähe üldmaksva seaduse loomiseks. Vaadeldes Freudi hingeelu ülesehitist tungide materjalist tervete ja normaalsete inimeste juures pole õnneks mitte kibe tõde, vaid tõestamatu, halastamatu ja toores luule.

Sellistest ebatõelistest alustest tuletatakse usu väärtusetus, inimeste tungid, seksuaal- ja tapmistung kantakse üle usule, arvatav ödipuskompleks Jumalale ja Kristusele. Olematut lapse seksuaalteeti peetakse neuroosi, kui ka usu kui neuroosi, alguseks. Lapse seksuaalteedi ümberlükkamisega ei saaks religioonil milgil viisil neuroosina tõestada.

Seksuaalteedi sublimeerimine vaimseteks väärtusteks.

Seksuaalne rahuldatus avaldub kas neuroosis või sublimatsioonis. Esimesel juhul ilmneb neurootilise sümptoomina, teisel vaimlise väärtusena. Infantiilse seksuaalteedi tõrjumine on hili-

sema neuroosi algpõhjuseks. Kuna lapse seksuaalteet on tõestamatu, siis ei saa ka tõeliseks pidada tõrjet neuroosi põhjusena. Kui seksuaalne tõrje on neurootiliste sümptomide põhjus, millega põhjendatakse siis neuroosi inimeste juures kes enesele midagi ära ei ütle? Võib julgelt väita, et neurootilised sümptoomid Freudi seisukohalt, s. o. seksuaalse tõrje sümptoomid esinevad peamiselt haiglaste ja ebanormaalsete inimeste juures. Miks tervetel inimestel tõrje ei teki sümptome? Kas tahetakse alahinnata enesevalituse väärtust ning tõestada, et kasinus on neuroosi alus?

Teiseks olla võimalik seksuaalset tungi sublimeeritult juhtida vaimsetele tulemustele. Libidot, autoerotismust, ödipuskompleksi, homoseksuaalsust, tapmisrefleksi, s. o. kõiki seksuaalteedi perverseid ilmnevusi, on võimalik sublimeerimise abil muuta teaduse, kunsti, kõlbla jne. näheteks.

Sublimeerimine on erootilise tungi sihtumine kõrgemale objektile, on põhiliselt seksuaalse tungi ülekandmine mitteseksuaalsele sihile, ning psüühiliselt sarnasega vahetumine. Kuidas on võimalik, et tung juhitud meelelele muutub püüdeks vaimse järele? Ödipuskompleks muutuvat südametunnistuse kõlblaiks seadusiks, homoseksuaalteet sügavaks sõpruseks ning sotsiaalseks mõtlemiseks. Teaduseinimese teadvusetu seksuaaltung rahuldub teaduslikus töös, kunstniku meelelised tungid rahuldavad kunstis samal viisil kui unelmais. Näit.: Schilleri ödipuskompleks, isavihkamine, kajastuvat tema draamais. Vaimsed väärtused osutuvad sugutungi ventiliks. Sama mõõdupuuga psa läheneb ka religioonile. Peab aina imestama, millise innuga just usulisi nähteid muudetakse erootilisteks.

Järgnevalt vaatleme, kuivõrd põhjendamatu on vaimse ülekandmine meelelele alusele.

Inimene on võimeline omi tunde valitsema, vastasel korral ta seisaks loomaga samal tasemel, suutes meelelisest üle minna vaimsele. Üleminek ei sünni meelelise muutumises, vaid vaimse üleoleku ja valitsemise tõttu meelelise üle. Eriti reljeefselt ilmneb see usuliste ja kõlbla probleemide juures. Inimene on vaba vaimse abil meelelist võita, vaimse primaadi tõestuseks on vaimne kultuur. Kuidas saab erootiline tung muutuda vaimseks? Meeleline tung sihtub meelelisusele, silm näeb esemeid, mitte mõtteid ega ideid, keel tunneb maitset, kuid ei tunne õiglust ja tõde. Sek-

suaalse tungiga ei saa tunnetada ja armastada teaduslist tõde, vaimset ilu ning kõlblaid ja usulisi väärtusi. Seksuaalsed tungid toovad, nagu Freud väidab, „palju jõudu enesega kaasa“, kuid mitte kultuurseteks sihtideks. Kuidas saab meeleline tung omas olus vaimseks, nagu roheline punaseks, või vesi tuleks?

Vaimsed tungid on iseseisvad, olles tuletamatud meelelistest. Freudi ärele ei muutu meeleline oluliselt vaimseks, vaid on ikka ja alati juhitav „teadvusetu“ poolt. Seega sublimeerimine ei tõsta meelelist vaimseks, vaid muudab vaimlise meeleliseks, hävitades tema primaatsuse, iseseisvuse ja puhtuse. Teadus, kunst, religioon ja kõlbla petva katmisega muudetakse tungide tegevuse avaldusiks. Isiksus on kaotanud väärtuse, isiksus pole enam enese võimete kandja, vaid „teadvusetu“ funktsioon. Isiksus ei saa enam ise määritleda teadliku vabadusega enese elu ja tegevust. Psa järele pole olemas teadlikku isiksust, kes tunnetaks omi sisemisi konflikte, suutes neid lahendada. Isiksust valitsevad ja juhivad tundmatud, võitmatud jõud. Inimene pole vaba, pole vastutusvõimne, on orjastatud „teadvusetu“ külge. Tundmatu „teadvusetu“ on meeleline, peamiselt suguline tung. Psa ei tea midagi ja ei taha teadagi inimese vaimsetest dispositsioonidest, kõlbla ja usulistest tungidest. Psa psühholoogia on vastuvõtmatu, teadusliselt põhjendamatu, muutes inimese hinge naeruväärseks karikatuuriks.

Psühhoanalüütiline ilmavaade ja religioon.

Elu ja tegevus inimese juures on kiirgamine tema hingelisest, vaimsest sisemusest. Psa psühholoogial on uus seisukoht inimese siseelu, tegevuse ja kultuurelu kohta. Uue psühholoogia tahetakse kultuurelu avaldusile anda uue aluse ja väärtuse hinnangu. Millist arvamust evib psa religiooni kohta vaatlesime eelpool.

Vaimsetest kultuurväärtustest omab religioon esimese koha, andes inimesele parimaid mõtteid, kõrgeima sihi, luues elu, Jumala ja igaviku väärtuse. Religiooni juured juurduvad hingeelu sügavuses ja ükski mõtteakt ei või vaikides temast mööduda. Isegi psa ei suuda vaikides mööduda, kuigi tema bioloogilise ilma vaate tõttu pole sealt midagi oodata peale alahindamise ja vaenukkuse. Oleks asjatu korrata usuvastasluse põhjusi; „Ratsionalist“ teeb seda väga innukalt ning enese arvates isegi põhjenda-

tult. S. Freudi „Totem ja Tabu“ ning „Ratsionalisti“ vastavad kirjutised on väärtusetud, eksivad, seksuaalsed visioonid. Psühholoogia, millele ehiteti usuvastaslus, on võlts, kunstlikult loodud ning põhjendamatu. Sellise materjali aluspõhjale püütakse ehitada ja püstitada uus ilmavaade ja uus kultuur! Luuakse kunstlikult teooriaid, et vaimse elu kõige ülimat ja pühimat — religiooni — viia päritoluliselt seksuaalsele alusele, püüdes naeruvääristada ning toorena esitada.

Freud põhjendab usuvastaslust etnoloogilistele uurimustele, otsides analoogiaid ürg- ja kultuurinimese vahel. Tuntud etnoloog nimetab Freudi „julgeks ja jultunuks seiklejaks etnoloogia vallas.“

Et religioon on sublimeeritud seksuaalteet, on illusioon, seda võivad öelda vaid perversed isikud ning need, kes pole iialgi usku tunnud ega tõde otsinud. Religioon olla sundneuroos, sundneuroos põhjeneb infantiilsele seksuaalteedile, infantiilne seksuaalteet omakorda aga ödipuskompleksile. Küsimine: kas ja kus on ödipuskompleks? Ödipuskompleks on reaalsuseta legend.

Psühhoanalüütilises ilmavaates valitseb sadistline tung hävitada kõike kõrget, suurt ja püha. Usk tõmbab enese juure inimesi, mitte loomiki, keda valitseb seksuaalne tung. Freudi inimene võrdub loomale; kui loomale pole inimesele tõesti vaja vaimset kultuuri ja religiooni.

Psühhoanalüütiline ilmavaade ja kõlbla.

Millega asetab psa ilmavaade religiooni? Kas ta loob uusi kõlbla norme? Kõlbla vajadus on kultuurühiskonna paratamatu vajadus; iga õpetus mis kõigutab südametunnistust, hävitades kõlbla norme, on ühiskonnale kahjulik. Psa sidudes inimest madalate tungide külge eitab vabadust, hävitab igasuguse püüdmise võimaluse kujuneda kõlblaks isiksuseks, salgab Jumalat ja vaimsust, eitab jumalikke kõlblaid seadusi ja igaviku väärtust, seega hävitades kõlbla aluseid. Ta läheb veel kaugemale, salates kõlbla normide absoluutsust, polevat mingeid suuremaid autoriteete kui inimese harjumused. Mida nimetame heaks ja kurjaks, pole meis põhiliselt olemas, vaid on väljaspoolt peale sunnitud. Kõlbla seadused on sotsiaalsed takistused, mis ajajooksul peavad kaduma.

Psa jäme naturalism jätkub, püüdes süü ja südametunnistust hävitada, muutes mõlemaid vaid meelelistungide eeldusteks. Meie tunnustame südametunnistust kui kõrgemat vaimset instantsi, ning süütunne on teadvus, on mõistuse tunnetus objektiivse kõlblaseaduse olemasolule. Psa hävitab südame-tunnistust ja süüteadvust. Südametunnistus olla vanemate autoriteedile alistumine ja ödipuskompleksi pärivuslik osa. Kõlbla seadus on vaid väärtusetu fantaasia. Süütunne on oluliselt enesepiinamine „masohism“. Süütunne ja südametunnistus on teadvusetute tungide mäng muudetuna sadismiks ja masohismiks. Kõlblus on samasugune illusioon, kui seda on religioon. Psa eetika juhtjõuks on tundmatute tungide tegevus.

Kõrgemat kõlbla seadust pole vaja: Psa ei küsi midagi kõlbla normilt, vaid toimib vastavalt tungide ettekujutusile. Seksuaalsus on vaba, ei tunne norme ega piiramist. Algab abielu hävingu eeltöö ja perversiteedi kaitsmine. Kõikjal asendab objektiivsust subjektiivsus kui ainuke maksev mõõdupuu ja norm.

Kuhu viib meid psühhoanalüütiline ilmavaade ja elusuhumine?

Moraalsele, kultuursele ja usulisele hävingule — täielikule bankrottile. Sellise „õilsa“ (!) ülesande teostamiseks on „Ratsionalist“ alganud tegevust, rünnakut!!

Soovitav kirjandus.

- 1) Prof. Josef Donat. Über Psychoanalyse und Individualpsychologie. Innsbruck 1932.
- 2) K. Bühler. Die Krise der Psychologie. 1929.
- 3) A. L. Kroeber. Der Ödipuskomplex der Freud'schen Psychoanalyse. (American Anthropol. U. S. 20 (1920)).

Varia.

Meie ajakirja nimi.

Kui asutati 1926. a. „Usuteadusline ajakiri“, oli usuteaduskonnas kaalumisel ajakirja nimi. Arvesse tulid nimetused: „Usuteadusline ajakiri“, „Usuteaduseline ajakiri“, „Usuteaduse ajakiri“, „Usuteaduslik ajakiri“. Nimi „Usuteaduse ajakiri“ väljendab õieti seda mõtet, et selle ajakirja sisu kuulub usuteaduse alale. Kuna aga selle formulatsiooni juures võiks arvata, et selles ajakirjas käsitlusele tuleks terve usuteaduse ala, eelistati adjektiivset nimevormi. Sõnaga „usuteaduslik“ meie tähendame usuteaduslikku vaimusuuna ja vaatlusviisi, nii et „Usuteaduslik ajakiri“ võiks sisaldada usuteadusliku seisukohaga ja vaatlusviisiga artikleid igasuguse teaduse alalt. Niisugust ajakirja ei kavatsenud usuteaduskond mitte asutada. Sellepärast tuli viimaks arvesse vaid nimetus: usuteadusline või usuteaduseline, mis tähendab vaid artikleid usuteaduse alalt. Kuigi grammatika üldistatud reeglile enam vastaks „usuteaduseline“, ei ole teiselt poolt kahtlust, et niisugustes pikkades sõnades täishäälik võib elimineeruda, kuna eesti keel kaldub üleliiga pikkade vormide lühendamisele, mis eriti ajakirja nimes tarvilik.

Ka tuntud keeleteadlane, kelle poole pöörduti, pidas nimetust „Usuteadusline ajakiri“ selles mõttes võimalikuks ja vastuvõetavaks.

AUS-il, kellele usuteaduskond ajakirja edaspidise väljaandmise üle andis, ei ole sellepärast erilist põhjust senise nime all tuttavaks saanud ajakirja nimetust muutma hakata. Seltsi Ajakirja toimikond otsustas jääda ajakirja senise nime juure.

O. S.

III balti teoloogide konverents.

Kolmas balti teoloogide konverents peeti Tartus 27.—29. VI. 1932. a., just Tartu ülikooli 300 a. põhjendamise mälestuspäevade eel.

Balti teoloogide konverentsi mõtte öeldi esmakordselt välja Soome lahel laeva lael 1926. a., kui rida Eesti ja teiste rajariikide teolooge sõitsid Helsingi Noortemeeste Kristlikute Ühingute

XIX. maailmakonverentsile. Tollekordne Helsingi usuteaduskonna dekaan, kadunud prof. D. D. Arthur Hjelt, haaras mõttest südidusega kinni ja oli valmis balti teolooge kutsuma Helsingi esimesele konverentsile. See peeti 26.—31. V. 1927. a. Konverentsil anti ülevaated Soome, Rootsi, Läti ja Eesti kirikutest ja teoloogiast. Siin otsustati konverentsile juure kutsuda ka esitajaid Rootsi, Kaunase ja Königsbergi ülikooli usuteaduskondadelt. Niisamuti otsustati korraldada edaspidi konverentse iga kahe aasta järele.

Teine balti teoloogide konverents peeti Riias 2.—4. VI. 1929, kõige noorema usuteaduskonna poolt. Uusi osavõtjaid oli juures Upsalast ja Königsbergist. Harutusel olid teoloogide ülikooli hariduse probleemid ja nende ettevalmistusega seotud küsimused ülikooli õppejõudeiks, kiriku- ja keskkooliõpetajaiks. Otsustati juure kutsuda konverentsist osavõtjana ka veel Lundi ülikooli usuteaduskonna esitajaid.

Kolmas balti teoloogide konverents peeti juba Tartus, kuid mitte 1931. a., vaid ülikooli juubeli pärast 1932. a., kuna mitmed konverentsist osavõtjad võisid siis osa võtta ülikooli 300. a. juubeli pidustustest. Königsbergi usuteaduskonna esitajad esinesid tungiva ettepanekuga kutsuda konverentsile ka Riia Herderi instituudi usuteaduskonna esitajaid ja sedasama kaaluda ka Tartu eraakadeemia suhtes, kuid konverentsi korraldaja teaduskond seisis seisukohal, et konverentsi koosseisu laiendamist peab otsustama konverents ise. Königsbergi usuteaduskond leppis viimaks sellega ja saatis oma esitajad konverentsile.

Konverentsist võtsid osa: Helsingist professorid Puukko, Ruuth, Gyllenberg, Lehtonen, Salonen; Turust — Rosenquist, Gulin; Riist — Maldonis, Kundzins, Resevsky; Lundist — Lindblom; Königsbergist — Zscharnack, Schniewind, Iwand, Tartust — kõik ev. lut. usulised teaduskonna liikmed, mag. Aaslava ja mitmed teised usuteaduskonna üliõpilased ning lõpetanud.

Konverentsi peateemiks oli: „Kristlus ja maailm“. Kuid ei jäänud ka puudutamata Tartu ülikooli juubeli tõttu Gustaf Adolf ja tema aeg. Üldse peeti peale ava- ja lõppkõne, mida pidas Tartu usuteaduskonna dekaan, 15 ettekannet, nendest prof. O. Sild Tartu rootsiaegse usuteaduskonna tähtsusest Eesti- ja Liivimaa kirikule ja prof. E. Tennmann politikast ja kristlusest.

Ettekannete koosolekud olid rikkalikud, diskussioonid äratavad. Kuid peale selle sidus konverentsi liikmeid ühised söömaajad, koosviibimised ning ettevõtted (linna tähtsamate kohtade, tapakeldri jne. vaatlemine, väljasõit Emajõeel).

Koosolekud peeti üliõpilasmaja kaunis ruumeis, kus ka olid ühised lõuna- ja õhtusöömaajad.

Osavõtjad jäid konverentsi ja tema tulemustega täiesti rahule, mida muu seas peale osavõtjate eneste rõhutab ka Stockholmi kirikukogu usut. professorite koostöö komisjoni esimees, prof. D. A. Deissmann, omas komisjoni ringkirjas.

Järgmiseks konverentsiks, s. o. neljanda maks balti usuteadlaste konverentsiks, kutsusid Königsbergi usuteaduskonna esitajad konverentsi liikmeid 1934. aastal Königsbergi.

H. B. Rahamägi.

*

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi korraline aastakoosolek peetakse kolmapäeval 3. mail 1933. a. kell 8 õ. Usuteaduskonna Seminari ruumes, Peeter Põllu t. 2 järgmise päevakorraga: 1) koosoleku avamine ja rakendus; 2) uute liikmete vastuvõtmine; 3) aruanded; 4) eelarve; 5) töökava; 6) põhikirja kohased valimised juhatusse, toimekondadesse, revisjonikomisjoni; 7) koosolekul algatatud küsimusi ja jooksvaid asju.

Kuna see koosolek on esimene suurem asjaajamise koosolek uuendatud põhikirja alusel, siis on rohke osavõtt soovitatav.

H. B. R.

Usuteadusliku Oskussõnade Komisjoni tööst.

Usuteadusliku hariduse süvenemisega käib käsikäes tarve eestikeelsete oskussõnade järele. Seda silmas pidades juba 1924. a. moodustati E. V. Tartu Ülikooli Usuteaduskonna juurde sellekohane komisjon, mille tööviljana ilmuski 1928. a. vihik „Usuteaduslisi oskussõnu“. Kuigi vaid esikatsena võrdlemisi algeline, siiski oli tarvidus sellise järele elav: mõne aastaga oli trükk otsas. Tuli hakata mõtlema uuele väljaandele.

Seks otstarbeks moodustati Usuteaduskonna ettepanekul Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi juurde uus sellekohane komisjon, milline eeltöödega lõpule jõudnult eeljõule 1932 tööle asus, dekaani ning Akad. Usut. Seltsi esimehe prof. dr. H. B. Rahamäe juha-

tusel. Keelelise nõuandjana on komisjoni tööst pidevalt osa võtnud hra lektor J. V. Veski.

Aja möödudes ent ei peetud kaugeltki võimalikuks välja anda uut trükki põhjalikult ümbertöötamata. Senine teaduslikkude märksõnade katalog osutus puudulikkuss, samuti ei rahuldanud mitmete mõistete varem tõlgendus. Edasi peeti otstarbekohaseks haarata ka piirialu — nii avardati tööring filosoofiliste oskussõnade suunas, milleks kaasabi paluti vastavalt eriteadlasilt. Arusadav, et seesugusena uus sõnastik märksa laiemana ka enam aega nõuab lõpliku valminemiseni — olgu näitena mainitud, et seekordne sõnastiku osa *sub A* varema mõnesaja asemel nüüd ligemalt kolmekordse arvu sõnu haarab. Lisaks muule võeti kavassee ka piibliliste päris- ja kohanimedee eestikeelse transskriptsiooni küsimus, et vältida teaduslikes tõis ebajärjekindlusi. Need ilmuksid sõnastiku lõpul eriosana.

Võib loota, et sellisel kujul ümbertöötatuna sõnastik enam kui senine suudab rahuldada teadlaskonna tarbeid ja anda tõhusat lisa emakeelsele usuteaduslikule tööle abivahendina. Teiselt tahaks loota ka meie õpetajaskonna ning teistegi asjasthuvitatute elavamast suhtumist meie usuteadusliku terminoloogia kujunemisse — ning seks olgu käesolevaga kõiki üles kutsutud arvamusi avaldama ja nõu andma senise oskussõnastiku suhtes kui ka esinema uute ettepanekutega komisjonile aadressil Tartu, Peeter Põllu 2.

E. S. T.

Toimetusele saadetud kirjandus.

Ermatinger Tagebuch. Stimmen zur Gruppenbewegung. Leopold Klotz, Verlag Gotha.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub edaspidi Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk., kokku 192 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind aastaks sisemaale **3 kr.**, välismaale **3 kr. 50 snt.**; üksiknumbri hind **75 snt.** Akad. Usuteadl. Seltsi liikmetele 2 kr. aastakäik, üksiknummer 50 snt. — Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud ja lisavihud:

1. aastakäik, 1926/27, lhk. 200, hind	2 kr. 32 snt.
2. " 1927/28, " 269, " 2 " 72 "	
3. " 1928/29, " 204, " 3 " — "	
4. " 1929/32, " 196, " 3 " — "	

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild, Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemiskäigus olnud piiskopikirikuks? 1926, Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas; ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 2 kr.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu Peeter Põllu t. 2 ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.